

Sisällys

MIKSI KIRJOITAN?	11
------------------	----

1 KANSAINVÄLINEN VERTAILU	15
---------------------------	----

1.1 Mistä päätellään lasten hyvinvointia?	16
1.2 Vanhempien uupumus ja työajat	20
1.3 Elämänlaadun vai onnellisuuden tutkimus?	24
1.4 Millainen on Suomen hyvinvointiprofiili?	29
1.5 Tapauskuvaus parhaan profiilin maasta ja itsemääräämisteoria	35

2 LAPSEN KEHITYS JA HYVINVOINTI	39
---------------------------------	----

2.1 Lapsuus	40
Lapsikäsitys 40, Kuka on lapsi? 43, Kehityksen ja hyvinvoinnin alueet ja edellytykset 45	
2.2 Lapsen minuus	48
Lapsi toimijana 48, Lapsi yksilönä 52, Kehityksen luonne 56	
2.3 Lapsen holistinen kehitys	60
Toiminta tuo tyydytystä 60, Fyysinen kehitys 61, Sosiaalinen kehitys 63, Emotionaalinen kehitys 65, Kognitiivinen kehitys 68, Eettinen kehitys 73, Esteettinen kehitys 77, Henkinen kehitys 80	

3 KOTIKASVATUS.....84

3.1 Suomalainen kasvatusperinne.....85

Historiallista taustaa kasvatusvirtauksille 85, Uskonnollinen kasvatus ja sen varhainen lapsikäsiyty 88, Kansansivistysten kohentaminen 92, Lapsilähtöisyyttä kohti 97

3.2 Lapsesta aikuiseksi -tutkimus.....101

Tutkimuksen lähtökohdat 101, Tutkimuksen vaiheet 103, Polkuja aikuisten elämäntyyliin ja hyvinvointiin 107, Eroja kasvuoloissa 112, Kasvuolot muovaavat kehityspolkuja 115

3.3 Kotikasvatus laeissa ja sopimuksissa.....121

Laki lapsen huollosta ja kotikasvatuksen määrittely 121, Onko laki lapsen huollosta vaikuttanut kotikasvatukseen? 123, Lapsen oikeuksien sopimus ja kotikasvatus 126

4 VANHEMMUUS.....131

4.1 Vanhempjen herkkyyt lasten psykologisille tarpeille.....132

Kasvatustyyliä alan kirjallisuudessa 132, Lapsilähtöisyyden ulottuvuuksia: rakkaus, rakenteet ja rohkaus 135, Vanhempana toimiminen eli vanhempiminen 139

4.2 Vanhemman ja lapsen suhde.....142

Suhteen rakentuminen 142, Arjen haasteet ja ruuhkavuodet 147, Käsiyty itsestä vanhempana 153

4.3 Lapsen odotuksia ja oikeuksia suhteessa vanhempiinsa.....158

4.4 Vanhemmuuden arvostus ja tukeminen.....164

Vanhempana toimimisen tukeminen 164, Vanhemmuuden arvostuksen vahvistaminen 169, Vanhemmuuden tukeminen lastensuojelulla 173

4.5 Tiedosta apua vanhempana toimimiseen.....177

Digitaalinen aika 177, Lapsen aggressiivisuus 182, Resilienssi 192

5 KASVUYHTEISÖ.....203

5.1 Systeeminen näkemys.....204

5.2 Lapsilähtöisyydestä taloudelliseen kilpailuun.....205

Lapsilähtöisyys kasvatuksen tavoitteissa 205, Kasvatusreformiliikkeen vaikutuksia kasvatukseen ja koulutukseen 210, Tähtäys kaksivuotiseen esikouluun 220, Visio oppimispolusta 223, Tutkimusperusta ja sen ongelmia 225

5.3 Hallinnolliset ratkaisut huolenaiheina.....230

Hallinnollinen päätöksenteko 230, Alle 3-vuotiaan lapsen varhaiskasvatuspalvelut 232, Unohdettu keskilapsuus? 237, Iloinen vai ahdistettu varhaisnuoruus? 241, Jatko-opiskelun paineet lukiossa 247

5.4 Vanhempien asema lapsen kasvuyhteisössä.....251

Säädöspolusta 251, Kasvatuskumppanuus 256, Oppilaan arviointi ja itsearviointi 259

5.5 Lapsilähtöisyys harrastuksissa.....262

Harrastamisen mahdollisuudet ja merkitykset 263, Eheytetty ja joustava koulupäivä 266, Taiteen ja kulttuurin kautta Suomen malliin 271

6 HYVÄ LAPSUUS.....275

6.1 Lapsuuden kehyksiä.....276

Kansainväliset hyvän lapsuuden pilarit 276, Kansallinen lapsistrategia 279, Vanhemmuus hukassa 283

6.2 Lapsen elämän perusta.....286

Koti ja perhe 286, Montako syytä on avoinna? 291, Lapsen hoito 295

6.3 Vanhemmaksi tuleminen.....298

Ovatko lapset tervetulleita? 298, Tieto lisääntymisterveydestä 300, Minustako vanhempi? 303

7 TULEVAISUUS	306
7.1 Elinolojen parantuminen maapallolla	307
7.2 Sadan vuoden sukupolvet Suomessa	311
7.3 Tulevaisuuden kohtaaminen	317
 LÄHTEET	323
ASIASANAHAKEMISTO	354
KIRJOITTAJA	362

Miksi kirjoitan?

Tämä kirja syntyi halusta välittää tutkimuspohjaista tietoa perhepiirini lastenlapsille ja heidän ikätovereilleen. Jotkut heistä ovat jo itse äitejä ja isiä, mutta joillakin tähän elämänvaiheeseen sisältyvät ratkaisut ovat vielä edessä. Nykyaikaisen koulutuksen saaneet ihmiset kaipaavat tietoa lasten kehityksestä ja kotikasvatuksen perusteista monenlaisten mielipiteiden viidakossa. Kirjan lähdeviitteet ohjaavat haluttaessa syventämään tietoa. Sen sijaan toimintaohjeita yksittäisiin kasvatustilanteisiin en ole halunnut esittää, koska aikuiset, lapset ja elinolot ovat erilaisia ja vanhempien on koettava sisäistä vapautta tehdä omakohtaisia ratkaisuja lastensa hyvinvoinnin edistämiseksi.

Nykyaikana hyvinvoinnista on tullut keskeinen arvo. Se suuntaa yhteiskunnallista päätöksentekoa, julkisia palveluja sekä ihmisten toimintaa jokapäiväisessä elämässä niin itsen kuin läheisten hyväksi. Fyysisen hyvinvoinnin lisäksi hyvinvointiin sisältyy myös psyykkinen hyvinvointi. Tässä kirjassa keskityn tarkastelemaan erityisesti lasten psyykkistä hyvinvointia ja sen edellytyksiä. Ensimmäisessä luvussa hahmottelen, millaista lasten kokemaa hyvinvointia on Suomessa muihin maihin verrattuna. Kuvaan lasten hyvinvoinnin suhdetta vanhempien uupumukseen sekä aikuisten kokemuksiin elämänlaadusta. Taloudelliset olot vaikuttavat elämään monin tavoin, ja siksi vertailen lasten kokemaa hyvinvointia suhteessa bruttokansantuotteeseen ja lapsikäyhyteen. Näistä piirtyvät maille profilit, jotka paljastavat niiden vahvuuksia ja heikkouksia toisiinsa nähden.

Toisessa luvussa keskityn lapseen. Aluksi kuvaan, millaisia käsityksiä meillä on lapsesta. Erittelen lapsen kehitystä ja hyvinvointia kuvausmallilla, jonka ytimessä on lapsi yksilöllisenä toimijana. Lapsi kehittyy toiminnassaan samanaikaisesti monilla alueilla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Kasvatusta koskevan tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun painopiste on ollut julkisessa kasvatuksessa, kun taas lasten kotikasvatus on jäänyt sivuun. Lapsen ongelmien syitä on paikannettu kotiin, mutta kodin tarjoamaa suotuisaa perustaa on käsitelty vain vähän. Kolmannessa luvussa kuvaan kasvatuksen yhteyttä lapsikäsitkseen ja kolmea kasvatusvirtausta aloittaen kodin kasvatustyön historiallisella taustalla ja päätyen lapsilähtöisyyden syntyyn. Havahduin huomaamaan kotikasvatuksen arvon lapsen kehitykselle toteuttaessani Lapsesta aikuiseksi -pitkittäistutkimusta yhdessä psykologian opiskelijoiden kanssa. Kirjoitin tulosten innoittamana kirjan *Kotikasvatuksen psykologia* (1977) ja tutkimuksen edetessä kirjan *Nuoret ja kotikasvatus* (1984). Kotikasvatuksen ja lasten hyväksi tekemästäni muusta työstä, kuten perustamastamme Kotikasvatuksen liitosta, kerron lähemmin kirjassa *Tutkijan omakuva* (painossa). Kuvailen Lapsesta aikuiseksi -tutkimusta ja sen tuottamaa näkemystä lapsilähtöisestä kasvatuksesta ja sen merkityksestä lasten elämänpolkujen muotoutumiselle. Pohdin kotikasvatusta niin lainsäädännön kuin Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen kannalta.

Neljäs luku keskittyy vanhempana toimimiseen. Aluksi esittelen käsitteistöä, jolla vanhemmuutta kansainvälisessä kirjallisuudessa luonnehditaan. Tutkimustieto lapsilähtöisestä, positiivisesta vanhemmuudesta, joka vastaa lapsen psyykkisiin perustarpeisiin, vahvistaa käsitystä vanhempien merkityksestä lapsen hyvinvoinnille. Keskeiseksi kasvatuseriaateiksi nousevat rakkaus, rakenteet ja rohkaisu, ja suurin niistä on rakkaus. Suhteen rakentuminen lapseen on ainutlaatuinen tapahtuma, jota edistää esiymmärrys siitä, mitä vanhemmuuteen sisältyy. Julkisuudessa nousee esiin vanhemmuuteen liittyviä ongelmia, arjen paineita ja ruuhkavuosia, kun taas vanhemmuuden ilo jää vähäisemmälle huomiolle. Toivon, että kirjan sisältämä tieto monipuolistaa esiymmärrystä vanhemmuudesta ja lisää luottamusta vanhemmuuden arvoon niin henkilökohtaisesti kuin yhteiskunnan kannalta. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Sopimusvaltioiden velvollisuus on tukea heitä.

Viidennessä luvussa tarkastelen lapsen kasvuyhteisöön sisältyviä yhteiskunnallisia palveluja. Niihin on 2000-luvulla kohdistunut kaksi kasvatusvirtausta, jotka ovat ohentaneet lapsilähtöisyyttä. Toinen näistä on kansainvälinen kasvatusreformiliike,

jonka on synnyttänyt globaali taloudellinen kilpailu. Se on vaikuttanut varhaiskasvatustalouden ja koulun ideologiaan ja toimintaan ja heijastunut myös kotikasvatukseen. Toinen virtaus on syntynyt hallinnollisista ratkaisuista, joissa lapsivaikutusten arviointi on ollut riittämätöntä. Niistä on seurannut huolta kasvatuksen eri portaila muun muassa pienten lasten päiväkotitoiminnan puutteiden, lasten eriarvoisuutta luovien peruskoulun rahoitusratkaisujen ja toisen asteen lyhytjänteisen päätöksenteon takia. On vaarana, että suhtautuminen lapseen ja lapsuuteen muuttuu lyhyen aikavälin hyötyjä tavoittelevaksi ja sen vuoksi sivuutetaan sekä laajat sivistysnäkökohdat että uutta luovien voimavarojen syntyminen.

Kuudennessa luvussa kuvaan, mitä hyvään lapsuuteen sisältyy kansainvälisesti ja kansallisesti määritellyissä tavoitteissa. Pohdin vanhempien ja isovanhempien asemaa lapsen hyvinvoinnin perustan antajana. Kuvailen myös mielikuvia, jotka askarruttavat vanhemmaksi tulemisessa. Päätän luvun kysymykseen, haluammeko lapsia.

Viimeisessä eli seitsemännessä luvussa kuvaan lasten elinoloissa tapahtunutta kehitystä sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Historiallinen näkökulma kohtaa tulevaisuuden. Eteen nousee kysymys, miten kotikasvatus ja kasvatus yleensäkin voisivat valmistaa lapsia tuntemattomaan tulevaisuuteen.

Kirjoittamistyön edetessä on noussut esiin monia ristiriitaisuuksia siinä, minkä tiedämme olevan lapselle hyväksi ja millaisia oloja lapsille järjestämme. Tiedämme esimerkiksi, että lapsen omaehtoiselle toiminnalle pitäisi antaa arvoa, mutta silti lasten elämä on yhä enemmän säädeltyä. Samoin tiedämme, että lapset ja perhe ovat etusijalla vanhempien tärkeysjärjestyksessä ja vastuun kokemuksissa, mutta taloudellisissa ja poliittisissa päätöksissä muut asiat ovat tärkeämpiä ja vanhempien mahdollisuuksia ottaa vastuuta lapsistaan kavennetaan. Vaikka lapsille olisi hyväksi olla paljon vanhempiensa kanssa, erotamme heidät toisistaan yhä varhaisemmassa iässä perhe-elämää ulkopuolelta säädellessä.

Toivoisin, että opiskelijat ja heidän kouluttajansa, viranomaiset eri ministeriöissä ja kunnissa sekä poliitikot niin valtiollisella kuin kunnallisella tasolla kiinnittäisivät huomiota lapsi- ja lapsuuskäsitykseen, lapsen etuun ja lapsilähtöisen kasvatuksen toteutumiseen. Yhteinen tavoitteemme on osoittaa arvostusta uuden elämän syntymiselle keskuuteemme ja työlle, jota sen vaalimiseksi tehdään eri tahoilla. Puoluekantaan tai virka-asemaan katsomatta on kaikkien edun mukaista, että lapsemme voivat hyvin.

Toivon kirjan ennen kaikkea auttavan vanhempia kohtaamaan tehtävänsä lapsensa vanhempana ja antamaan lapselle hänen kehitystään tukevan kotikasvatuksen. Se on heidän oikeutensa, velvollisuutensa ja ilonsa. Lapsen hyvinvointi alkaa kodista.

Uimilassa heinäkuun 5. päivänä 2021

Lea Pulkkinen